

Seramik Karikatürler

Sadettin AYGÜN

Yard.Doç.

Anadolu Üniversitesi

Güzel Sanatlar Fakültesi

Seramik Bölümü, Öğretim Üyesi

Karikatür, önceleri 'çizgi ile mizah yapma sanatı' olarak tanımlanmıştır. Ancak uzun zaman sürecinde değişime uğrayan karikatür sanatını karikatür araştırmacısı Üstün Alsaç kapsamlı olarak şöyle ifade eder; "*Karikatür; insanların, varlıkların, olayların hatta duygu ve düşüncelerin doğala ters düşen, olağanla çelişen, gülünç yanlarını yakalayıp bunları kimi zaman da yazıyla desteklenmiş abartılı çizimlerle bir gülmece anlatımına dönüştürme sanatıdır.*"¹ Karikatür bir çizgi sanatıdır kuşkusuz. Bunun yanında çizgi dışındaki günümüz plastik sanatlarının çeşitli malzemeleri de karikatürcülerin ilgisi arasına çoktan girmiştir. Metal, mermer, taş, ağaç, beton, alçı, seramik... bunlar arasında sayılabilir. Bu malzemelerle de karikatürü üç boyutlu olarak tasarlamak ve uygulamak mümkündür. Bu çalışmada malzemesi seramik olan 'seramik karikatürler' değerlendirilecektir.

Karikatür sanatının üç boyutlu olarak düşünülmesi hangi zamanda olmuştur, bilinmemektedir. Ancak 1961 yılından beri İtalya'nın Tolentino kentinde yapılan Uluslararası Mizah Bienali'ne (Bienale dell'Umoreismo nell'Arte) mizah içerikli heykeller ister bronz, ister ağaç, ister seramik olsun kabul edilmekte yarışma konusu olmakta ve sergilenmektedir. Bu karikatür-heykeller 1970 yılında kurulan (Museo Internazionale Della Caricatura) Tolentino Karikatür Müzesi arşivine de alınmaktadır. Yine bunun gibi Bulgaristan'ın Gabrovo kentinde bulunan karikatür müzesi de 1973 yılından beri 'Altın Ezop Karikatür ve Hiciv Bienali' düzenlemekte, bu bienale heykel

¹ Alsaç Üstün, Türkiye'de Karikatür, Çizgi Roman ve Çizgi Film, İletişim Yayınları, 1999, İstanbul

dalında diğer bilinen klasik malzemelerden yapılmış heykellerle birlikte seramik de kabul edilmektedir.

Karikatür çizimlerinde stilizasyonun yanında ifadenin güçlendirilmesi amacıyla abartı ve deformasyonların yapıldığı bilinir. Pek çok heykel sanatçısının da eserlerinde abartmalar ya da deformasyon yaptığı gözlenir. Fakat bu tür çalışmaları karikatür-heykel tanımına sokamayız. Burada söz konusu edilen sadece mizah içerikli üç boyutlu çalışmalardır. Bunlar karikatürün elle tutulur hale getirilmesi anlamındadır.

Karikatür sanatında seramik uygulama iki şekilde olmaktadır;

1. İçerik olarak çizgiyle kağıt üzerine yapılmış bir karikatürün seramik malzemeyle üç boyutlu ya da pano şeklinde uygulanması.

2. Portre karikatürü yapılan bir kişinin veya bant karikatür ya da çizgi roman kahramanı olarak bilinen tipin üç boyutlu seramik uygulaması.

Karikatür uygulamaları bizzat karikatürist tarafından seramikten yapılabildiği gibi, çizimin bir başkası tarafından seramiğe uygulanması şeklinde de olabilmektedir. Ayrıca kupa, fincan, tabak gibi işlevsel seramikler üzerine iki boyutlu olarak karikatür desen uygulaması da yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Burada kullanılan karikatür, kağıt üzerine çizilenden sadece teknik olarak farklılık gösterdiğinden bu konuya girilmeyecektir.

Gerek yurdumuzda, gerek yurt dışında çok az karikatürcü üç boyutlu seramik karikatür yapmıştır. Fransız karikatürünün ustalarından TIM -Louis Mittelberg- (1919-2002)'in heykel karikatürü de bunlardandır. "Özellikle politik ve portre karikatürleriyle tanınmış olan Tim, bu beykellerinde de aynı konuları işlemiştir. Portre ya da karikatürlerini konu yaptığı kişinin tüm düşüncesini, eylemini, inançlarını yansıttığı gibi hamuru yoğururken taşı ya da tahtayı oyarken de aynı çabayı sürdürüyor, ... Tim yirmi beş yıl sürekli heykel yapmıştır. Ancak bu heykel-karikatürlerin çizgi karikatürleri kadar yaygınlaşması olanaksız bulunduğundan bu tür çalışmaları sevenler bunların fotoğraflarını izlemek zorunda kalacaklardır"² (Resim; 1). Fransız gazetesi Le Monde'un karikatürcüsü Platu da 'heykel karikatür' çalışmaları yapmıştır.

Resim 1.
TIM, heykel karikatürleriyle
<http://www.assemblee-nationale.fr/evenements/images/daumier/page%2021.pdf>.

² Kar İsmail, Karikatür Sanatı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1999, s.177

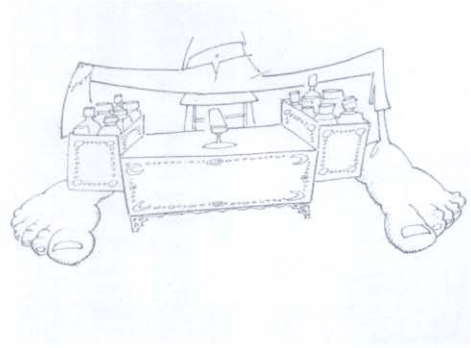
Türkiye’de ise seramik karikatür ilk olarak karikatürist Semih Balcıoğlu (1928-2006) tarafından 1964 yılında gerçekleştirilmiştir. D.G.S. Akademisi çıkışlı usta sanatçı, üç boyutlu karikatür olabilir mi düşüncesini Prof. Sadi Diren’e açar; "Dene... çamur, boya ve fırın burada. Sen yaparsan olur, yapmazsan olmaz. Onun yanıtını ben veremem, sen verirsin. Önce malzemeyi tanı..."³ Bu tavsiyeyle üç yıl boyunca hummalı bir çalışmaya girişen Balcıoğlu, hem rölyef, hem de üç boyutlu seramik karikatürler yapmış, sergilemiştir. Bunların bazıları yurt dışında ödül kazanmış, bazıları müzeler tarafından satın alınmış, birçoğu da ülke içinde sanatseverler tarafından adeta kapışılmıştır. Zamanında bu uygulamaları yadırgayanlar da, atılcı olarak değerlendirenler de olmuştur. Ancak çok sonra örnekleri görülebilecek bir ilk iş olarak bu çalışmalarla sanat tarihine kayıt düşüldüğü muhakkaktır (Resim; 2, 3).

Bu sergilerden 39 yıl sonra (2003) Reyhan Gürses yönetimindeki Vitra Seramik Sanat Atölyesi etkinliği olarak 'Çizgi Kahramanlar Sokakta' adlı sergi oldukça ses getirecektir (Resim; 4). 19 çizirden 33 eserin yer aldığı sergide, Türk karikatürcülerinin çizgi kahramanlarının bir organizasyon çerçevesinde büyük ebatla ve üç boyutlu seramik kopyaları İstanbul’un çeşitli yerlerinde yer alır. 'Seramik sanatını desteklemek ve daha geniş kitlelerle paylaşmanın amaçlandığı'⁴ bu sergi izleyenler kadar karikatürleri uygulanan sanatçılar tarafından da olumlu tepkilerle karşılanır. Karikatür tiplerini üç boyutlu görmek, etrafında dolaşmak ve onlara dokunmak, izleyiciler kadar karikatüristleri de etkilemiştir. Bu sergiye bağlı olarak seramik-karikatür ilişkisini karikatürist Gürbüz Doğan Ekşioğlu şöyle dile getirir;

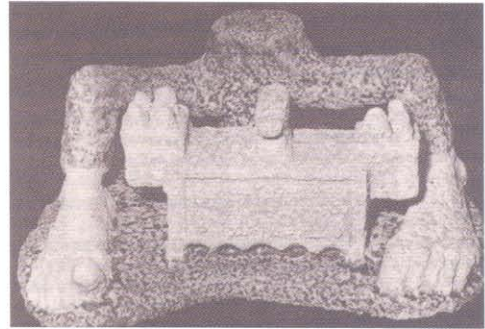
'Hepimiz yüzey olarak ya kâğıdı ya da tuvali kullanıyoruz. İş yüzeyden kurtulup da seramiğin olanaklarıyla üç boyutlu hale gelince daha etkili oluyor. Dokunabiliyorsunuz, etrafında gezebiliyorsunuz, etki başkalaşıyor. İki farklı sanat dalının birleşerek

3 Balcıoğlu Semih, Önce Çizdim Sonra Yazdım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s.210

4 <http://www.sanalmuze.org/sergiler/>

Resim 2.
Semih BALCIOĞLU, 'Ayakkabı Boyacısı' 1970
(Önce Çizdim, Sonra Yazdım, s. 240)

Resim 3.
Semih BALCIOĞLU, 'Ayakkabı Boyacısı' 1966
(Önce Çizdim, Sonra Yazdım, s. 211)

Resim 4.
Abdülcanbaz, Vitra Seramik Sanat Atölyesi, 2003
<http://www.arkitera.com/v1/sanat/2003/06/mercekalti/ornek.htm>

Resim 5.
Emre TOSUN, 'Avni' (Oğuz ARAL), 2006

Resim 6.
Emel ASLAN, 'Tombul Teyze' (Ramiz GÖKÇE), 2006

*daba kuvvetli bir biçimde ortaya çıkması boş bir şey. Bunu devam ettirecek sanatçılar çıkacaktır.*⁵

Karikatürist Kamil MASARACI ve Mete GÖKTÜRK'ün seramik karikatürlerini de burada anmak yerinde olacaktır.

Bir başka seramik karikatür örneği Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü öğrencilerinin "Seramikle Çizgi Kahramanları" çalışmasıdır (2006). Daha önce Vitra Seramik Sanat Atölyesi tarafından yapılan uygulamada sadece Türk karikatürcülerin çizgi kahramanları sanatçıların bilgisine başvurularak üç boyutlu hale getirilmişti. Bu kez öğrenciler hem Türk hem de yabancı karikatürcülerin bilinen kahramanlarını seramik çamuruyla yorumlamışlardır. Önce bir karikatür kahraman seçilmiş, bununla ilgili bant karikatür ya da çizgi romanları araştırılmış, okunmuş sonra bu kahramanların üç boyutlu, bir de pano şeklinde yorumları çamurla şekillendirilmiş, daha sonra da önce 900 derecede bisküvi ve 1000-1200 derecede sırlı pişirimleri yapılarak uygulama tamamlanmıştır.

Seramik Temal Sanat Eğitimi dersi kapsamında, ders hocası S. Aygün ve A.Ü. Eğitim Karikatürleri Müzesi Müdürü karikatürist Prof. Atilla Özer'in birlikte gerçekleştirdikleri bu projeye, öğrencilerin ilgilerinin karikatüre çekilmesinin yanında, yine Karikatür Müzesi'nde bu işlerle oluşturulan bir sergi açılarak yapılan çalışmaların geniş bir izleyici kitlesiyle buluşturulması amaçlanmıştır.

⁵ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=77878>

Bu çalışmada yer alan tiplerden, 1930 yılından beri günlük gazetelerde görülen Chic Young'ın Basri ile Fatoş (Blondie) bantlarının 250 milyon okuru vardır. 'Evinden uzak yalnız kovboy' Red Kit 30'dan fazla dile çevrilmiş, 1988'de ağızından hiç düşmeyen sigarasını bıraktığı için Dünya Sağlık Örgütü'nden madalya almıştır. Mort Walker'in yarattığı tip olan Hasbi Tembeler (Betle Bailey) tüm dünyada tanınmış, ABD de sonsuza kadar unutulmaması için adına bir karikatür müzesi kurulmuştur. 1950 yılında Charles Schulz tarafından yayınlanmaya başlayan Snoopy (Peantus), 2600 gazetede dünyanın dört bir yanında yayınlanarak, okuyucularını büyülemiştir. 1929 yılından beri Temel Reis (Popeye) 1000 den fazla gazetede yayınlanmış, çizgi filmleri yapılmış, küçük büyük herkesin kahramanı olmayı başarmıştır. Walt Disney'in Micky Maus'unu tanımayan yoktur...

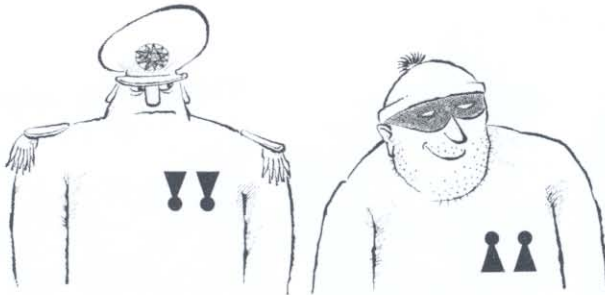

Resim 7.
Kamuran AK,
'En Kahraman Rıdvan'
(Bülent ARABACIOĞLU), 2006.

Çeşitli ülkelerde birçok karikatür tipi yaratılıp tüm dünyaya yayılırken, Türk karikatürcüleri de yerli tiplerini yaratmışlardır. Türk karikatür tarihinin ilk tipi Cemal Nadir'in Amcabey'i, Türk karikatüründe çizgi roman kahramanı olarak en uzun soluklu ve en tanınmış tip Abdülcanbaz, Oğuz Aral'ın Avanak Avni'si, Bülent Arabacıoğlu'nun En Kahraman Rıdvan'ı, eski ustalardan Ramiz Gökçe'nin Tombul Teyze'si, ve daha pek çok kahraman seramik karikatürleriyle bu sergide yer almıştır (Resim; 5, 6, 7).

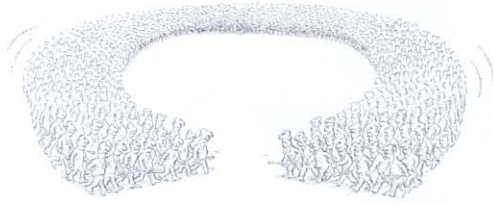
Bu çalışmaların yanında, S. Aygün de A. Özer'in iki çizgi karikatürünü seramik olarak uygulamıştır. Uygulanan karikatürler bir tipleme değil, yazısız karikatürdür. Semih Balcıoğlu'nun uygulamalarında olduğu gibi, bilinen bir tip üç boyutlu hale getirilmemiş, her yönüyle bir durumun karikatürü seramikle canlandırılmıştır. A.Özer'in onlarca karikatürü arasından seçilen bu

Resim 8.
Atilla ÖZER, 1983

Resim 9.
Sadettin AYGÜN, 2006

Resim 10.
Atilla ÖZER, 1989

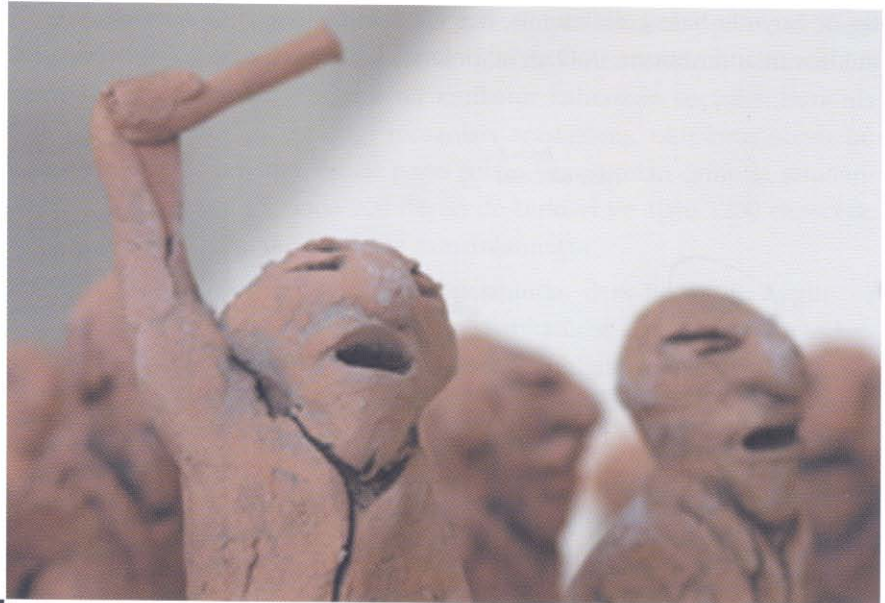
Resim 11.
Sadettin AYGÜN, 2006

karikatürlerde, seramik uygulama kolaylığı ve salt çizgiye göre daha güçlü bir ifade yakalama amaçlanmıştır.

Seçilen karikatürlerden biri, 4. Uluslararası Yomiuri Shimbun Karikatür Yarışması'nda Altın Madalya ödülü alan karikatürdür (1983 Japonya). Burada biçim olarak birbirine benzeyen ama konum olarak ancak bu kadar zıt olabilecek iki figür çok hoş bir buluşla yan yana gelirken, bizi gülümsetir (Resim; 8, 9).

Diğer karikatür ise; maalesef geçmişte bizim de yaşamak zorunda kaldığımız ve dünyanın hemen her yerinde benzerlerine şahit olduğumuz, kaba kuvvet ve zorbalığın toplulukları nasıl da karşı karşıya getirdiğini ve birbirine düşürdüğünü bir çırpıda ifade ediveren bir çizimdir. Bu karikatür aynı zamanda Uluslararası Üsküp Karikatür Yarışması'nda (1989 Makedonya) Jüri Özel Ödülü kazanmıştır (Resim;10). Karikatürün Seramik Yorumu

Resim 12.
Detay

(Resim; 11,12) da Gabrovo-Bulgaristan "18. International Humour and Satire in The Arts 2007" yarışmasının heykel ödülünü kazanmıştır.

Karikatürcülerin hemen hepsi tip yaratmayı sever. Doğaldır ki karikatürcü bu tipleri yaratırken kendi önceliklerini, görüşlerini yansıtabileceği bir özellikte olmasını ister. Bu bir soyutlama biçimidir. Bu tipler karikatürcünün kendi düşüncelerini, mesajlarını okuyucuya aktarmak için bir araçtır.

Herkesin tanıdığı, ya da tanıdığını sandığı bu tipler, ister sokağımızın sıradan insanı olsun, ister siyasetçi, ister bürokrat... belli bir toplum kesitinin, belli bir zaman diliminde yaşadığı gerçekleri yansıtması, belgelemesi bakımından hep önem taşıyacaklardır.

Bu bağlamda karikatürlerin seramikle üç boyutlu hale gelmesi, böylelikle gazete sayfalarından masa üstüne, sergi salonlarına, müzelere, sokaklara çıkması onun daha fazla göz önünde bulunması; adeta canlanması gibi, etkisinin daha fazla artması demektir.

KAYNAKÇA

Alsaç Üstün, Türkiye'de Karikatür, Çizgi Roman ve Çizgi Film, İletişim Yayınları, 1999, İstanbul

Balcıoğlu Semih, Önce Çizdim Sonra Yazdım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001

Kar İsmail, Karikatür Sanatı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1999

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=77878>

<http://www.sanalmuze.org/sergiler/>